

ГЕНЕЗИС КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВИКОРИСТАННЯ МАЛОЛІТНЬОЇ ДИТИНИ ДЛЯ ЗАНЯТТЯ ЖЕБРАЦТВОМ

Для того, щоб дослідити особливості генезису кримінально-правової охорони дітей, простежити, як виникали, розвивалися та удосконалювалися норми права, які позитивні та які негативні риси законодавства були в минулому, від чого треба відмовитися, на що слід звернути увагу в майбутньому, необхідно використовувати знання про історію кримінального законодавства [5, с. 38-39].

У кримінальному праві держав, що існували на території сучасної України, до кінця XVIII ст. не існувало норм, які б охороняли інтереси дітей: Руська правда, Двінська, Псковська, Новгородська судні грамоти, Статут Великого князівства Литовського, «Право Магдебурзьке», «Зерцало саксонів» не згадували про правове становище дітей. Тобто, кримінально-правова охорона інтересів малолітніх осіб до кінця XVIII ст. кримінальним правом не забезпечувалася взагалі.

Ситуація кардинально змінилася з прийняттям Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р., що стало значним кроком у розвитку кримінального законодавства, яке передбачало відповідальність за злочини проти неповнолітніх, адже законодавець присвятив захисту неповнолітніх 11 розділ, який називався «Про злочини проти прав сімейних» [1, с. 15]. Відповідно до положень вказаного розділу, злочинами щодо дітей вважалися: порушення дітьми влади батьківської, примушування дітей до вступу в шлюб або у чернецтво без їх згоди, втягнення неповнолітніх дітей у злочин, хоча б батьки самі в ньому участі не брали, розбещення моральності дітей, присвоєння та розтрата батьками майна своїх дітей, позбавлення дітей волі, каліцтво, рани, побої та розлад здоров'я дітей, викрадення та підміна дитини, доведення батьками дітей шляхом зловживання владою до самогубства, вбивство законних та незаконнонароджених дітей, залишення незаконнонародженого напризволяще, вбивство новонароджених монстрів та виродків, звідництво дітей [1, с. 15-16].

Таким чином, Уложення про покарання кримінальні та виправні у вітчизняному кримінальному законодавстві систему норм, спрямованих на захист неповнолітніх. Кримінально-правова охорона дітей за часів дії даного нормативно-правового акту у системі державних пріоритетів і цінностей. Більшість кримінально-правових норм у відповідних законах почали зосереджуватися в окремі розділи, що свідчило про поступове віднесення їх до відносно відокремленої групи діянь.

Наступним етапом розвитку кримінального права на українських землях стало прийняття Уголовного уложення 1903 р., яке містило більш досконалу, порівняно з попереднім Уложенням 1845 р., систему кримінально-правового

захисту неповнолітніх. Посягання на неповнолітніх були об'єднані у главі 19 «Про злочини проти родинних прав», в якій переважна більшість складів злочинів неповнолітніх була збережена, але зазнала позитивних змін щодо законодавчого формулювання [1, с. 17]. Крім того, внесення до даного законодавчого акту таких глав, як 13 «Про порушення постанов стосовно нагляду за громадською моральністю»; 15 «Про порушення постанов стосовно нагляду за вихованням юнацтва»; 27 «Про непотребство» стало додатковим свідченням про посилену охорону таких прав дітей, як право на належне виховання в родині, на захист статевої честі та гідності [3, с. 595, 597]. Злочинами щодо малолітніх та неповнолітніх визнавалися жорстоке поводження з тим, хто не досяг сімнадцяти років, обернення його до жебрацтва або іншого аморального заняття або віддачу його для цієї мети, а також примушування того, хто не досяг двадцяти одного року через зловживання батьківською або опікунською владою до вступу в шлюб, якщо шлюб мав місце, віддання малолітнього, що не досяг встановленого віку, на завод, фабрику, гірничий промисел або у ремісничий заклад [3, с. 599].

Можемо підсумувати, що в Уголовному уложенні 1903 р. містилася ціла система кримінально-правових норм, за допомогою яких держава здійснювала охорону неповнолітніх, адже саме в цей період з'явилися норми, що захищали малолітніх від втягнення їх у аморальний спосіб життя, в тому числі – жебрацтво.

Важливим етапом розвитку кримінально-правової охорони неповнолітніх став наступний період історії України. На підставі декрету Ради Народних Комісарів «Про справи неповнолітніх, яких звинувачують у суспільно небезпечних діяннях» (1920 р.) була видана «Інструкція комісіям у справах неповнолітніх», яка зобов'язувала притягувати до відповідальності дорослих за втягнення ними неповнолітніх у злочинну діяльність та вчинення злочину у співучасті з ними, а також за звідництво, схилення до проституції та розпусти [4, с. 34]. У 20-х рр. ХХ ст. було прийнято ряд документів, які визначали заходи щодо боротьби з поширенням дитячої бездоглядності та безпритульності та містили норми стосовно покарання за залучення дітей до різних форм експлуатації. Наприклад, постанова Ради Народних Комісарів «Про заходи по боротьбі з дитячою безпритульністю» від 11.06.1922 р. містила вказівку про те, що батьки або інші особи, які експлуатують неповнолітніх шляхом отримання прибутку, передаються народному судові [2, с. 271].

Отже, низка законодавчих актів того часу передбачала захист життя, здоров'я, честі та гідності дитини, охорону її прав.

За часів дії Кримінального кодексу (далі – КК) УСРР 1922 р. та КК УРСР 1927 р. не передбачалися окремі розділи або глави, де б були об'єднані злочини проти неповнолітніх. Варто вказати, що у різних розділах (главах) містилися окремі суспільно небезпечні діяння, що посягали на вказані відносини, але вони при цьому не утворювали єдиної системи норм. КК УРСР 1927 р. практично повністю включив до свого складу положення норм, які передбачали злочини проти неповнолітніх у КК УСРР 1922 р.

Загалом КК УРСР 1927 р. мало чим відрізнявся від попереднього, КК УСРР 1922 р., але саме за періоду його дії в кримінальному законодавстві

України вперше було криміналізовано примушування до зайняття жебрацтвом.

Згодом, у зв'язку із прийняттям Закону СРСР від 27.06.1936 р., норма, що передбачала відповідальність за примушування до зайняття жебрацтвом, була змінена і була викладена у наступній редакції: «Злісний неплатіж коштів на утримання дітей, а рівно залишення батьками дітей до їх повноліття без усілякої підтримки» [1, с. 23]. Завершальним етапом законотворчої діяльності кримінального законодавства було затвердження Законом УРСР від 28 грудня 1960 р. КК УРСР, який набув чинності з 1.04.1961 р. Але КК УРСР 1960 р., як і попередні КК, не визнавав сімейні відносини й відносини щодо забезпечення нормального розвитку неповнолітніх окремим, самостійним об'єктом кримінально-правової охорони, а тому і не містив самостійної глави, норми якої передбачали б відповідальність за ці злочини. Окремі посягання на неповнолітніх, що визнавались злочинними, містилися в різних главах. Незважаючи на відсутність окремої глави щодо охорони неповнолітніх, КК 1960 р. заслуговує позитивної оцінки в цьому питанні, адже, порівняно з попередніми кримінальними кодексами, КК 1960 р. значно розширив межі кримінально-правової охорони сім'ї та неповнолітніх: за час його дії (з 1961 р. до 2001 р.) неодноразово вносилися зміни та доповнення, частина яких стосувалась нових норм щодо відповідальності за злочини проти неповнолітніх.

Отже, кримінально-правове регулювання використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом еволюціонувало протягом тривалого часу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белова О.І. Кримінально-правова характеристика системи злочинів проти сім'ї та неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2006. 194 с.
2. Борьба с преступностью в Украинской ССР: В 2 т. Авт. очерка и сост. сб. док. проф. П.П. Михайленко. Киев, 1966. 831 с. Т. 1
3. Історія держави і права України: Підручник: У 2 т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина. Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2000. 648 с. Т. 1.
4. Репецький С.П. Суспільна моральність як об'єкт кримінально-правової охорони : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. 260 с.
5. Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження: Монографія. Київ : КНТ, 2007. 596 с.